

H. NAGY PÉTER

Rokonszelekció,

avagy „A halottak nem szarnak”

(Martin – Ridley)

Rendkívül hosszan lehetne fejtegetni, hogy George R. R. Martin *A tűz és jég dala* című briliáns fantasy ciklusa miért lett napjaink egyik legkedveltebb megatörténete,¹ de másról fogok beszélni. A Martin által hétköztetésre tervezett sorozat első része – és egyben az HBO film-sorozatának tízrészes első évada –, a *Trónok harca* cselekményének egyik központi eleme ugyanis alkalmas arra, hogy – természetesen értelmezett formában – tudományos kérdések tárgyalásának kiindulópontja legyen. Ez a komponens az *öröklődés* jelensége. Pontosabban annak egy olyan válfaja, melyet *nepotizmus*nak neveznek.

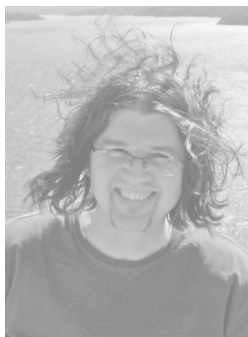
Kezdjük egy kicsit messzebről, hogy tágabb horizontból tekinthessünk a problémára. A 20. század egyik legnagyobb hatású biológusa, William Donald Hamilton viselkedésgenetikus a nemi szelekciót és az önzetlen segítségnyújtás jelenségét vizsgálta a társas rovarok esetében. Hamilton arra a következtetésre jutott, hogy ezek a lények (pl. a hangyák) nem a közösség javára cselekszenek, hanem éppen ellenkezőleg: a saját génkészletük megszilárdítása és rokonaiknak való továbbadása vezérli őket. Vagyis az evolúció hajtómotorja a *rokonszelekció*.²

„Rájöttem – kommentálta felfedezését a neves tudós –, hogy a genom – ellentétben azzal, amit addig képzeltem – nem egy monolit adatbank meg egy végrehajtó csoport együttese, mely egyetlen projektnek van szentelve – annak ugyanis, hogy tovább éljek és gyermekeim legyenek. Sokkal inkább egy cég tanácsterméhez vált hasonlatossá, ahol egoista egyedek és frakcióik folytatnak hatalmi harcot... Jómagam egy törékeny koalíció külföldre rendelt követe vagyok, egy megosztott birodalom kellemetlen nagyurainak egymással ellentétes utasításaival.”³

Ha összevetjük ezt a viselkedési formát az emberi társadalmakkal, számos hasonlóságra és különbségre bukkanhatunk. Egyrészt a nepotizmus – a rokonok előnyben részesítése a közösség más tagjaival szemben – aligha kerülhető meg a történelem tanulmányozásakor; másrészt ez a magatartás szinte mindig, minden társadalomban egyenlő a korrupcióval. Rengeteg példa támasztja alá ellenben, hogy az emberek lokális szinten kedveznek ugyan a rokonaiknak, de közösségi szinten nem feltétlenül. „Vagyis az emberi társadalom – ahogy Matt Ridley *Az erény eredete* című kitérő könyvében megfo-

1 Vö. MOLNÁR Gábor Tamás, *Műfajok játéka. George R. R. Martin regényfolyamának első négy kötetéről*, *Opus*, 2012/4., 42–48., HEGEDŰS Orsolya, *A mágia szövedéke. Bevezetés a magyar fantasy olvasásába I.*, Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2012, 56–60.

2 Vö. ENZO GALLORI, *Genetika. Képes enciklopédia*, ford. Paál Zsuzsanna, Kossuth Kiadó, Bp., 2010, 28. (Gallori a viselkedésgenetikával kapcsolatban Hamilton mellett természetesen Richard Dawkins génelméletére is utal.) A rokonszelekció fogalmát Hamilton vezette be a biológiába *A társas viselkedés gene-*

tikai alapjának fejlődése című tanulmányában 1964-ben.

3 Idézi: Matt RIDLEY, *Az erény eredete. Az emberi ösztönök és a társadalmi együttműködés*, ford. Jakabffy Éva, Jakabffy Imre, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2011, 31. (Ridley a '60-as évek biológiai forradalmát Hamilton és George C. Williams munkásságának tulajdonítja. *Uo.*, 29.)

4 *Uo.*, 50. Vö. továbbá: „A pápák mindig is kiválóan művelték a nepotizmust, de a XVI. században új rekordokat állítottak fel.” A részletekhez: Sharan NEWMAN, *A Da Vinci-kód a történelem szemével*, ford. Békési József, Gold Book, Pécs, é. n., 307.

5 RIDLEY, *I. m.*, 115.

6 *Uo.*, 55.

galmazza – minden, csak nem egyetlen, nagy család. [...] Az emberi társadalmakban a nepotista klikkek igen rossz hírűek: legjobb példa erre a maffia.”⁴

Ha ennek fényében vetünk egy pillantást a *Trónok harcára*, a párhuzam rendkívül szembeötlővé válik. A Hét Királyság nagy hatalmú családjai vívják küzdelmüket a Vastrón megszerzéséért, miközben az egyik nepotista klikk (a királyné családja, a Lannister-ház) mindent elkövet, hogy pozícióban maradjon. A történet elején a király Segítője, Jon Arryn azért halt meg, mert rábukkant egy adatra (a hajszín öröklődése kapcsán), amely arra utalt, hogy a királyi pár gyermekeinek valószínűleg nem a király a természetes apjuk. Utódja, Eddard Stark (Sean Bean) részben ugyanezért lesz a Lannisterek áldozata, míg egyik fia, Bran szemtanúja is lesz a királyné és ikerpárja vad szeretkezésének. Ezzel megjelenik tehát a *Trónok harcában* a nepotizmus egyik szükségszerű eleme, a beltenyészet.

A vérfertőző viszonyt folytató királyné, Cersei (Lena Headey) klasszikus példája az önérdékű motivációnak. Nem csak rokonszelekciót működtet, de a politikai szálak kézben tartása érdekében idegeneknek is a bájaival fizet. Vagyis olyan kurvoid stratégia megtestesítője, melynek lényege, hogy a családi akarat folytonosságát egyengető erőket is a központi hatalom közelébe engedi. Ridley kifejezésével élve, „a viszonzás [azonban] más valutában, szex formájában történik”.⁵ Ezen túl Cersei viszont úgy viselkedik, mint egy hangyaboly királynője.

Érdemes ezen a ponton egy konkrét részletet/idezetet kiemelni a filmsorozatból. Tywin Lannister (Charles Dance) a következőket mondja fiának, Jaime-nek (Nikolaj Coster-Waldau) a 7. rész elején: „Ha a családunk egyik tagját elfoghatják, és ezt megtorlás nélkül tehetik, többé senki sem féli házunkat. Édesanyád meghalt, én hamarosan követem, majd te, az öcséd, a nővéred és az ő gyermekei is. Mind meghalunk, és a földben rothadunk. Csak a család neve élhet tovább, csak az marad fenn. Nem a dicsőséged, nem a becsületed, csak a család. Megértetted?” Igen; hiszen ez a szónoklat a fenti kontextusban a rokonszelekció ideológiájaként olvasható.

Az imént vázolt nepotista cselekvésmintázatnak van persze egy remek ellenpólusa a Martin-műben: az Éjjeli Őrség. A Hét Királyság északi határvidékét egy óriási Fal védi a betolakodóktól. Az itt szolgáló teljesítő fekete ruhások olyan önkéntesek vagy elítéltek, akik cölilátásban élnek, s hű katonaként őrzik azt a birodalmat, melynek törvényeit megszegették. Közéjük tartozik Eddard Stark fattya, Havas Jon (Kit Harington) is, aki a nélkülözhetetlen számkivetettek között fut be karriert. Az Éjjeli Őrség a nepotista logikát felfüggesztve működik, s azt bizonyítja, hogy „a társadalmi nyereség [valójában] az egyéni bűnökből származik”.⁶

Ha az eddigiekből az derült volna ki, hogy Martin világa fekete-fehér logikát visz színre, bizony nagyot tévednénk. Figyeljünk fel rá, hogy az önzést korlátozza a társadalmi érdekek távlata, az altruizmus mögött pedig – à la Hamilton – valójában tetten érhető az egoizmus.

Egy ilyen jellegű alakzatnak „a színtiszta” esszenciáját nyújtja az egész ciklus talán legizgalmasabb karaktere, Tyrion Lannister. Ő az a figura, akiért biztosan érdemes elolvasni a több ezer oldalas regényciklust, akiért érdemes megnézni az ötkorongos filmsorozatot (az egészen kiváló Peter Dinklage alakítja ugyanis), és őt érdemes szem előtt tartanunk olykor, amikor Ridley az erényről szóló tudományos ismeretterjesztő remekét lapozgatjuk.

Szóval Tyrion megér még egy bekezdést. Bármit is mondanánk róla, annak az ellenkezője is igaz lenne. Tyriont nem lehet rögzíteni. Testileg törpe, de szellemileg óriás stb. – micsoda közhelyek. Nézzünk inkább egy-két konkrét példát róla. A *Trónok harca* elején – két szajha és két pohár bor (csakis vörös) között – Tyrion úgy nyilatkozik, hogy jó volna lepisálni egyszer a Falról;⁷ aztán azt mondja, hogy úgy szeretne meghalni, hogy egy szűzlány szájában van a farka. Sorolhatnánk az aranyköpéseit...⁸ De ő az a figura, aki kapcsán érdemes kicsit előfutnunk. Tyrion ugyanis majd a széria valamelyik következő évadában betesz a nepotizmusnak, hasba lövi a vécén trónoló – fentebb idézett – nagyhatalmú atyját, a prosti királynő védelmezőjét, a beltenyészetből származó kiskirály Segítőjét, a Lannisterház fejét. Ezzel egy szép allegóriát nyit fel, hiszen a vérfürdőként aposztrofálható Hét Királyságot meglehetősen ironikus keretbe ágyazza az „altesti hagyaték” berekesztésének hangsúlyozásával.

A törpe tehát – miközben sokkolja társadalmi tudatunkat – újabb és újabb csavarral forgatja fel a motivációs és az etikai képleteket, hiszen ahogy majd a széria ötödik, *Sárkányok tánca* című kötetében megfogalmazza: „Még egy rokongyilkos sem akarja megölni az összes rokonát...” Innen nézve még azon sem lepődnénk meg, ha majd úgy nyilatkoznának egyszer erről a törpéről, hogy nem valamely félszerzet (hobbit), hanem ő az, akiért a fantaszt kitaláltak.

7 Elvégre a Fal 700 láb (kb. 210 méter) magas, és a tetején nincs korlát...

Tyrionnak aztán teljesül a kívánsága.

8 Vö. „Martin bevalottan kedvenc figurája Tyrion Lannister, az Ördögfióka, a teremtett világ talán legbefolyásosabb urának fia; egy törpe, aki első látásra »rosszfiúnak« tűnik ugyan, a cselekmény kusza szövődésében azonban egy mini-Machiavellivé nővi ki magát éles, David Letterman-szerű humorral.” HEGEDŰS, *l. m.*, 57.

